

Batterij en paperclip

Je hebt twee examensystemen: batterij-examens en paperclipexamens. Het ene systeem omvat een batterij eindtoetsen die tezamen in stelling zijn gebracht om in kort tijdbestek vast te stellen of de kandidaat het diplomaniveau bereikt heeft. Het andere systeem omvat een reeks vrijstellende tentamens die in de loop van de opleiding worden afgenomen: de tentamenbriefjes, bijeengehouden door een paperclip, vormen tezamen het bewijs dat het hele examen is afgelegd. Het Nederlandse hoger onderwijs werkt met een paperclipexamen, terwijl het MBO een batterij-examen kent. In het Voortgezet Onderwijs worden beide systemen toegepast: het Centraal Schriftelijk is een batterij-examen, terwijl het Schoolexamen enigermate de paperclip hanteert.

Dit is de reine theorie. Maar de praktijk van het MBO en HBO wordt gecompliceerd door het feit dat men zich tot Competentiegerichte Opleiden (CGO) bekeerd heeft. Men wil aan het eind van de opleiding vaststellen of de student de 'integrale competenties' heeft verworven die nodig zijn om succesvol te opereren in het beroep. Het HBO kan dus niet volstaan met vrijstellende tentamens, want aan het eind van de rit moet bovendien in een finale assessment worden vastgesteld of de beoogde competenties verworven zijn. En het MBO kan niet volstaan met een finale assessment van competenties, want tijdens de rit moet bovendien worden vastgesteld of de student de daartoe benodigde kennis en vaardigheden onder de knie heeft gekregen.

*Invoering van CGO vereist dus een **hybride examensysteem**, dat zowel batterij- als paperclipexaminingering omvat. Pas als alle papercliptentamens zijn behaald, wordt de kandidaat aan de finale assessment onderworpen. In de praktijk van het MBO en HBO zijn er echter tekenen dat de beroepsmoraal of het oordeelsvermogen van examinatoren wordt aangetast: in vele opleidingen vertrouwt men overmatig op de validiteit van finale assessment van de beoogde competenties en acht men het onnodig een stevig fundament te leggen door voorafgaande tentaminering van de vereiste kennis en vaardigheden.*

Symptomatisch voor deze zorgelijke ontwikkeling zijn de HBO-schandalen rond de examinering van langstudeerders. Hoewel ze lang niet alle tentamens gehaald hadden, kregen ze toch hun diploma. Op grond van het feit dat ze inmiddels succesvol functioneerden in de beroepspraktijk, taxeerde men dat ze de beoogde competenties verworven hadden (finale portfolio-assessment). En daarom achtte men het logisch dat ze konden worden vrijgesteld van deelname aan de voorafgaande papercliptentamens. Men achtte het overbodig nog eens extra te toetsen of de kandidaten ook alle kennis en vaardigheden beheersten welke door de gemiste tentamens bestreken werden.

In het competentiegerichte MBO zijn eveneens symptomen dat de beroepsmoraal of het oordeelsvermogen van de examinatoren bedreigd wordt. De wetgever voorziet in een batterij-examen aan het eind van de rit. Maar in de praktijk is deze finale examinering vervangen door een marginale portfolio-assessment van de beoogde competenties. Op zichzelf is daar niets op tegen, mits men in het kader van de opleiding tentamens zou afnemen waarmee getoetst wordt of de student de nodige kennis en vaardigheden heeft opgedaan. Pas als de student alle tentamens gehaald heeft, wordt hij (zij) tot de finale assessment toegelaten. Maar er zijn tekenen dat het in de praktijk vaak anders gaat.

Docent Inke Douma (BON 17/11/2010) trok aan de bel omdat in haar MBO-opleiding geen summatieve tentamens mochten worden afgenomen.¹ Er mocht tijdens de rit wel getoetst worden, maar ze mocht haar studenten niet laten zakken. Of anders gezegd: ze mocht niet van hen eisen dat ze via een reparatietraject alsnog een voldoende cijfer haalden. Tentamens mochten slechts formatief gebruikt worden, als een vorm van vrijblijvende feedback aan de student. Pas aan het eind van de opleiding was de summatieve toetsing gepland, in de vorm van de finale assessment van competenties.

Is dit een incidentele ervaring van één MBO-docent? Nee, een half jaar eerder publiceerde CITO-specialist Jan Adema een artikel over het zelfde onderwerp.² Hij constateert dat de wetgever, wat het MBO betreft, uitsluitend in een finaal examen voorziet en niet in summatieve toetsen tijdens de rit. Hij behandelt vervolgens de vraag of opleidingen in strijd met de wet handelen als ze hun studenten toch aan tussentijdse tentamens onderwerpen en van hen verlangen dat ze die tentamens succesvol hebben afgesloten alvorens aan de finale assessment deel te nemen. Hij is van oordeel dat zo'n opzet niet strijdig is met de geest van de wet en dat de Onderwijsinspectie (die toezicht houdt op de kwaliteit van het finale examen) zo'n opzet zou moeten accepteren.

Omgekeerd leidt Adema's analyse tot de conclusie dat het geenszins vanzelf spreekt dat een consciëntieuzere MBO-opleiding een deel van het wettelijke batterij-examen naar buitenwettelijke, vrijstellende tentamens zou overhevelen. Het getuigt dan ook van ongerechtvaardigd optimisme dat de minister onlangs

alle bedenkingen tegen de competentiegerichte kwalificatiestructuur in het MBO heeft weggewuifd met het argument dat de finale assessment van competenties *uiteeraard* ook de finale toetsing van kennis en vaardigheden omvat.³ Ik denk dat het Parlement nog eens goed moet controleren of de wettelijke invoering van de competentiegerichte kwalificatiestructuur (wetsontwerp 32316) samen met het bijbehorende Toezichtkader van de Onderwijsinspectie voldoende garanties biedt voor de totstandkoming van een *hybride* examensysteem dat zowel finale assessment van competenties als tussentijdse tentaminering van kennis en vaardigheden omvat.⁴

Wes Holleman

weblog onderwijs 17-5-2011

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ CGO: summatieve kennistoetsen verboden? URL: <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=2253> (10/12/'10).

² *Examens, tijdschrift voor de toetspraktijk*. URL: <http://www.e-xamens.nl/archief/2010/2/tijdschrift.pdf> (juni 2010).

³ <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/05/13/antwoorden-over-invoering-cks-in-het-beroepsonderwijs.html>.

⁴ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/32316>;
<http://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijs/Beroepsonderwijs+en+volwasseneneducatie/Toezicht+op+onderwijs+en+examinering+in+het+mbo>.